

УДК 339.91

КРИВЕНКО Н.В.,
к.е.н., с.н.с., докторант
ННЦ «Інститут аграрної економіки»

МІЖНАРОДНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ: ЗНАЧЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ВПЛИВ

Анотація. В статті розглянуто суть, значення та розвиток міжнародного поділу праці. Представлено показники визначення участі країн у МПП та його вплив.

Ключові слова: міжнародний поділ праці, суспільний поділ праці, зовнішня торгівля, міжнародна економічна інтеграція.

Кривенко Н.В., к.э.н., с.н.с, докторант ННЦ «Институт аграрной экономики»

МЕЖДУНАРОДНОЕ РАЗДЕЛЕНИЕ ТРУДА: ЗНАЧЕНИЕ, РАЗВИТИЕ И ВЛИЯНИЕ

Аннотация. В статье рассмотрены суть, значение и развитие международного разделения труда. Представлены показатели определения участия стран в МРТ и его влияние.

Ключевые слова: международное разделение труда, общественное разделение труда, внешняя торговля, международная экономическая интеграция.

Kryvenko N.V., Ph.D., senior scientist NSC «Institute of Agrarian Economy»

INTERNATIONAL DIVISION OF LABOUR: IMPORTANCE, DEVELOPMENT AND INFLUENCE

Abstract. The importance, development and influence of international division of labor are considered in the article. The indicators of participating the countries in the IDL and its impact

Keywords: international division of labor, social division of labor, foreign trade, international economic integration.

Актуальність проблеми. Участь країни у міжнародному поділі праці є однією з основних передумов її економічного розвитку особливо в сучасних умовах. Значення МПП з роками дедалі більше зростає, причому він є також фактором поглиблення міжнародної економічної інтеграції, що зумовлює поглиблення його вивчення.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання міжнародного поділу праці досліджували як іноземні так і вітчизняні вчені. Ще класики А.Сміт, Д.Рікардо, Б.Олін особливий внесок здійснили у розвиток теорії міжнародної торгівлі, поділу праці, значними також є дослідження наших сучасників, зокрема І.І.Дахно, А.П.Киреев, Д.Г. Лук'яненко, А.М.Поручника, В.В.Рокочі, А.С.Філіпенка, В.І.Фомичева, Ю.В.Шишкова та ін.

Метою статті є розгляд розвитку міжнародного поділу праці, його значення, вплив на економічний розвиток країн, аналіз показників, що визначають участь країни у МПП та вплив.

Виклад основного матеріалу. Економіка жодної країни не може бути здоровою, якщо суб'єкти господарювання не займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Адже для її ефективного функціонування особливо необхідно є участь країни в міжнародній торгівлі та світовому господарстві. Тобто, ефективність економіки залежить не лише від її внутрішнього стану, а й від зовнішньоекономічної діяльності. Недарма Г.Ю. Голубишина зазначає: “Загальний стан економіки як у дзеркалі, відображається у зовнішньоекономічних зв'язках” [1, с.1], а В.В. Рокоча стверджує: “Міжнародна торгівля – це найрозвинутіша форма національних економік” [2, с.43].

В основі міжнародних економічних відносин є міжнародний поділ праці (МПП), який являє собою обмін між країнами факторами і результатами виробництва у певних якісних та кількісних співвідношеннях [3, с.30]. Розподіл праці розпочається ще з сім'ї. Можна пригадати, що Арістотель у трактаті “Політика” з'ясує, що сім'я є суттєвим елементом держави й різносторонньо розглянувши її, автор переходить до питань власності та багатства [4, с.44]. Тобто сім'я є першоджерелом створення цих економічних понять. Так, якщо землероби вирощують певну продукцію, то їй для цього потрібні знаряддя праці, які виробляють ремісники. Тобто, дві сім'ї задовольняючи потребу одна одної, накопичують певне багатство, здійснюючи обмін, який є наслідком поділу праці. Член сім'ї 1 ніколи не зможе стати ремісником не маючи відповідного хисту. Тобто в результаті наділеності певними факторами виробництва людина може задовольнити лише окремі свої потреби.

Але не лише в працях Арістотеля, а й — Ксенофонта, Платона йдеться про поділ праці, про натуральне та товарне господарство, про існування товарно-грошових відносин та ін. [5, с.18].

Наука стверджує, що людство зазнало три великих суспільних поділи праці. Першим з них ще в далеку давнину було відокремлення тваринництва від землеробства [6, с.6]. Цей поділ знаходимо вже в Біблії, коли читаємо про синів Адама та Єви: “І був Авель пастух отари, а Каїн був рільник” [7, Бут.4:2]. Недарма

Е.Майбурд зазначає: “Только много-много веков спустя наука смогла объяснить библейские законы как благотворные и основополагающие для успешного развития общества и достижения благосостояния людей” [4, с.41]. Також з Біблії ми дізнаємось, що Явал “був батьком тих, що сидять по наметах і мають череду”, а його брат Ювал — тих, “хто держать у руках гусли і сопілку” [7, Бут.4:20-21].

Поділ праці залежить також від статті, існує ряд професій, де переважають чоловіки через свої фізіологічні особливості. Хоча з розвитком НТП сфера зайнятості жінок досить зростає.

Крім того, існують й вікові обмеження. Також уже в Біблії ми спостерігаємо, що Левити могли виконувати свої службові обов’язки лише з 25 до 50 років: “Оце щодо Левитів: від віку двадцяти й п’яти літ і вище ввійдуть вони до праці на службу скинії заповіту. А від віку п’ятдесяти літ відійдуть від служби, і не будуть уже служити [7, Числ.8:24,25].

Другим етапом суспільного поділу праці було відокремлення ремісництва від землеробства і тваринництва, що стало основою сучасної промисловості. Розвиток ремісництва сприяв виникненню міста, відокремленню його від села. Обмін товарами поширювався, збільшуючи свої територіальні межі і це сприяло виникненню третього великого суспільного поділу праці — виникненню купецтва. Слід зазначити, світове господарство як сукупність взаємопов’язаних господарств різних держав почало розвиватись саме завдяки третьому суспільному поділу праці. [6, с.6]. Хоча, вже Біблії ми знаходимо, що Тувалкаїн “кував всіляку мідь та залізо” [7, Бут. 2:22]. Тобто ремісництво розвивалось і раніше.

Неможливо не згадати класика А.Сміта, який здійснив вагомий внесок у розвиток цього питання, він писав про поділ праці, причини, які призводять до нього, розміри ринку. Саме цим проблемам присвячено три перших розділи його основної праці “Дослідження про природу та причини багатства народу”, перший він назвав - “Про поділ праці” (1776 р.) [8, с.11-15]. Вчений навів приклад поділу праці у виробництві булавок, якщо їх виробляє група людей (10 чоловік), то результат сягне значної кількості (тисяч), чого не можна було б досягти при виробництві їх кожним окремим виробником (а можливо навіть і один виріб не був би виготовлений). Він писав “Але за організації, яку має тепер це виробництво, воно не тільки саме в цілому являє собою окрему професію, а й поділяється на низку спеціальностей, кожна з яких своєю чергою є окремим спеціальним заняттям” [8, с.11]. Тобто А.Сміт наголошував на необхідності і ефективності поділу праці.

Суттєвий вклад у вивчення цих процесів вніс Карл Маркс, який писав “Если иметь ввиду лишь самый труд, то разделение общественного производства на его крупные роды, каковы земледелие, промышленность и т.д., можно назвать общим [im Allgemeinen] разделением труда, распадение этих родов производства на виды или подвиды — частичным [im Besonderen] разделением труда, а разделение труда внутри мастерской — единичным [im Einzelnen] разделением труда” [9, с.363].

На сьогоднішній день, держава — це не просто місто, як в часи Арістотеля, і суб’єкти господарювання не окремі сім’ї — а підприємства, і збагачення суспільства залежить від поділу праці на великих територіях. Тому територіальний поділ праці поділяють за видами на:

- міжрегіональний, тобто — між регіонами окремої країни;
- міжнародний — між різними країнами.

Взаємозв’язок між функціональним та територіальним поділом праці зображений на рисунку 1:

Рис. 1. Взаємозв’язок видів поділу праці

Джерело: [10, с.26].

В.Е. Рибалкін стверджує: “Международное разделение труда, международная торговля возникают в условиях достаточного уровня развития общественного разделения труда и общественного производства” [11, с.5]. В.В. Козик, Л.А. Панкова, Н.Б. Даниленко дають таке визначення “МПП – це найвищий ступінь розвитку суспільно-територіального поділу праці між країнами, основою якого є економічно вигідна спеціалізація окремих країн і обмін випущеною продукцією визначеної кількості та якості” [12, с.11].

Хоча розвиток торгівлі між країнами спостерігався значно раніше. Це було характерним ще для царства Соломона “А коней, що були в Соломона, приводили з Єгипту та з Кеве; царські купці брали їх із Кеве за встановлені гроші. І входила й виходила колесниця з Єгипту за шість сотень шеклів срібла, а кінь за сто й п'ятдесят. І так вони вивозили все це своєю рукою для всіх царів хітійських та царям сирійським” [7, 1 Царів 10:28,29].

Міжнародний поділ праці (далі МПП) зародився в XVII-XVIII ст. - в мануфактурний період розвитку капіталізму [13, с.39], і став основою виходу об'єктів господарювання за межі національних ринків. А. Сміт показав МПП у виробництві окремих товарів. Так, наприклад, англійські грубі сукна та залізні товари кращі ніж французькі, а шовк, що виробляють у Франції кращий і дешевший за англійський. Щодо Польщі, то в країні майже взагалі відсутня промисловість [8, с.13]. Автор писав: “Основне правило кожного розсудливого глави родини полягає в тому, аби не намагатися виготовляти вдома такі предмети, виготовлення яких обійдеться дорожче, ніж у разі купівлі їх на стороні. Кравець не береться сам шити собі чоботи, а купує їх у шевця. Швець не береться сам шити собі одяг, а звертається до послуг кравця... Фермер не робить а ні того, а ні другого, а користується послугами обох цих ремісників...”

Те, що видається розумним у способі дій будь-якої приватної родини, навряд чи може виявитися нерозумним для всього королівства. Коли якась чужа країна може постачати нам якийсь товар за дешевшою ціною, ніж ми самі в змозі виготовляти його, набагато краще купувати його в неї на деяку частину продукту нашої власної промислової праці, застосованої в тій галузі, у якій ми маємо певну перевагу” [8, с.278].

А.Сміт, вперше в історії економічної думки, пов'язав появу грошей з поглибленням поділу праці і вважав, що результатом цього (поглиблення) є прогрес торгівлі та промисловості, який сприяє добробуту нації, економії робочого часу. До речі, критик ідей класичної школи французький економіст Прудон розробив власну теорію поділу праці, за якою останній сприяє як зростанню багатства, так і погіршенню матеріального становища працюючих, тобто має “гарні” (зростання продуктивності праці на основі механізації) і “погані” (зростання безробіття і злиднів, зокрема через впровадження нової техніки) сторони, останнє суспільство має усувати. Але саме поділ праці лежить в основі економічного розвитку суспільства [14, с.449, 458-459].

Відомий вчений Б.Олін вважав, що наявність факторів виробництва та ефективність використання останніх визначають місце країни у МПП. Так, країни продають товари, що можуть виготовляти при сприятливих факторах виробництва і, які будуть відносно дешевшими. До цих факторів він відносив: забезпеченість землею, капіталом, працею, а також розмір підприємств, управління, систему оподаткування, мит, тобто інституційні міри. Варто зазначити, що економіст особливого значення надавав різниці в розмірах національних доходів, а також фактору здібностей та ін. [11, с.27].

До речі, з розвитком міжнародної торгівлі спостерігається і розвиток теорії МПП. Західні теорії модернізації МПП умовно поділяють на: ряд варіантів концепції “взаємозалежності країн” та конкретні рекомендації перебудови існуючої моделі МПП. Один з представників даної концепції К.Нувенхудзе стверджував, що існує залежність розвинутих країн від країн, що розвиваються у сировині, а країн, що розвиваються від розвинутих - в техніці, технології. Це зумовлює взаємозалежність і взаємотиск між державами, а відповідно до цього слід будувати МПП. Питанням взаємозалежності займався також Р.Купер. Дані концепції стали основою для теорій модернізації МПП, суть яких полягає у відмовленні країн, що розвиваються від протекціонізму й ефективному залученні іноземного капіталу [13, с.52].

Для наших часів характерний МПП і між регіонами. Про це свідчить висловлювання економіста Гірша “Пошук власної “професії” регіону” (1964 р.). Німецький економіст Хорс Ціммерман у свої доповіді на круглому столі “Підтримка підприємництва в регіонах”, що проходив у ННЦ “Інститут аграрної економіки” 22 вересня 2004 року заявив, що в Європі очікується конкуренція регіонів, а не держав [15].

Питанням МПП продовжують займатись чимало зарубіжних та вітчизняних економістів. Так, Авдокушин Е.Ф. твердить, що головним у розвитку МПП є те, що кожний учасник шукає і знаходить економічний інтерес, вигоду від участі в МПП [13, с.43], а Голубишина Г.Ю. зазначає: “Від ступеню участі у міжнародному поділі праці залежить вирішення багатьох проблем української економіки” [1, с.1].

Оскільки суб'єкти господарювання в різній мірі наділені факторами виробництва, то вони спеціалізуються на виробництві різних видів продукції, і, досягаючи високої продуктивності праці,

обмінюються нею з іншими суб'єктами. Тобто, спочатку поділ праці зародився в межах країни, потім — між країнами. Виділяють три основних фактори, які впливають на формування МПП та ступень залучення до нього окремих країн:

- природно-географічні (територія, чисельність населення, клімат, природні ресурси та ін.);
- соціально-економічні (науково-технічний потенціал, масштаби і серійність виробництва, темпи створення виробничої і соціальної інфраструктури, особливості історичного розвитку, виробничих та зовнішньоекономічних традицій та ін.);
- науково-технічний прогрес (прискорення темпів морального зносу, збільшення мінімальних та оптимальних розмірів підприємств, технологічна диверсифікація та ін.) [3, с.31].

Сьогодні не лише природно-географічні та суспільні відмінності визнають місце у МПП, а й ступінь кваліфікації робітників, рівень їх засобів праці. При цьому засоби праці, на думку Б.Губського, мають вирішальне значення [16, с.10-13].

МПП базувався на наділеності країн природними ресурсами: ґрунтами, кліматом, лісними ресурсами та ін. до промислового перевороту (кінець XVIII – перша половина XIX ст.), а згодом — підсилювалась спеціалізація, що ґрунтувалась на відмінностях наділеності країн іншими факторами виробництва — капіталом, знаннями, працею, підприємницькими здібностями [17, с.37-38]. До речі, до середини XIX ст. сформувався і існував приблизно до Другої світової війни традиційний розподіл праці, який ґрунтується на міжгалузевій спеціалізації. А потім під впливом НТП почав формуватися сучасний МПП, що характеризується глибокою спеціалізацією промислового виробництва, при якому зростає значення внутрішньогалузевої спеціалізації, а зменшується міжгалузеві [18, с.40].

Так, в результаті НТП в загальному МПП зменшились частки сільського господарства та добувної промисловості, а збільшилась частка обробної промисловості. Щодо часткового МПП, то почав розвиватися внутрішньогалузевий поділ праці, зростати серійний випуск товарів, продуктивність праці, якість продукції, міжфірмовий поділ праці (спільні капіталовкладення, єдине постачання і збут та ін.) [19, с.31]. Тобто, МПП змінювався залежно від зміни зовнішніх умов.

Зазначимо, що МПП проявляється в єднанні двох процесів: власний поділ (спеціалізація) та об'єднання (кооперація). Розрізняють два напрями спеціалізації: виробнича та територіальна. В свою чергу виробничу спеціалізацію підрозділяють на: міжгалузеву, внутрішньогалузеву та спеціалізацію окремих компаній.

Виділяють етапи розвитку міжнародної спеціалізації:

- в 30-ті роки XX ст. переважала міжнародна міжгалузєва спеціалізація. Наприклад розвинуті країни спеціалізувались на виробництві продукції обробних галузей, а країни, що розвиваються – на добувних галузях;
- в 1950-1960-ті роки міжгалузєва спеціалізація продовжувала займати провідне місце, але вже на рівні первинних галузей (автомобіле- та транспортобудування, виробництво взуття, синтетичних барвників, годинників та ін.);
- в 1970-1980-ті роки – провідне місце починає займати внутрішньогалузєва спеціалізація і відповідний міжнародний обмін товарами аналогами (що стимулювало подетальну та технологічну спеціалізацію). Обмін комплектуючими та деталями мав вагомое значення [20, с.13].

Так, в результаті розвитку МПП в міжнародній спеціалізації виробництва виникають нові поняття: «міжнародноспеціалізована галузь» (характеризує галузі, які беруть найактивнішу участь в МПП), «міжнародноспеціалізована продукція» (що є предметом угод про поділ виробничих програм, задовольняє світовий ринок, хоча виробляється лише в кількох країнах).

Для характеристики міжнародноспеціалізованої галузі застосовують ряд показників, основні з яких наступні:

1. коефіцієнт відносної експортної спеціалізації:

$$k_r = E_k / E_c \quad (1)$$

де E_k – питома вага товару в експорті країни;

E_c – питома вага товару в світовому експорті.

Якщо $k_r > 1$, то галузь або товар вважаються міжнародноспеціалізованими;

2. експортна квота у виробництві галузі:

$$E_e = E / O_{Вн} \quad (2)$$

де E – обсяг експорту за даний період;

$O_{Вн}$ – обсяг внутрішнього виробництва.

Експортна квота характеризує значення експорту продукції певної галузі для економіки країни.

3. Індекс вартості t :

$$t = (E+I)/P * 100, \quad (3)$$

де E – річний експорт,

I - річний імпорт,

P - річний валовий внутрішній продукт.

Індекс вартості характеризує міру участі національного господарства в МПП [12, с.11-17].

В результаті спеціалізації та обміну суб'єктів МПП – підприємств різних країн – відбувається складання праці в регіональному та світовому масштабі й вона втрачає обособлений, національний характер. Тобто, інтернаціоналізується процес виробництва і це проявляється в тому, що внаслідок МПП встановлюється зв'язок між кількома національними економіками. В результаті їх формування, національні народногосподарські структури зазнають подвійного зовнішнього впливу. По-перше, країна стимулює розвиток галузей для яких має найкращі умови, а це сприяє збільшенню масштабу виробництва й дає можливість задовольнити внутрішню та зовнішню потребу. По-друге, країна може задовольнити попит внутрішнього споживача, відмовившись від виробництва товарів, для виробництва якого немає сприятливих умов, за рахунок імпорту. Цей зв'язок народногосподарських структур базується на предметній спеціалізації [2, с.43-45].

Виділяють три типи спеціалізації:

1. предметна – спеціалізація на виробництві продукції певного роду;
2. подетальна – спеціалізація на виробництві окремих частин чи комплектів продукції;
3. технологічна або стадійна – спеціалізація на виконання окремих операцій або технологічних процесів

[18, с.39-40].

Розвиток міжнародної виробничої кооперації визначають предметна, подетальна та технологічна спеціалізації [20, с.13].

Виділяють три основні форми кооперування:

1. здійснення спільних програм, які реалізуються у двох формах: а) підрядне кооперування - виконавець виконує певні доручення замовника з виробництва; б) організація спільного виробництва, тобто учасники об'єднують власні ресурси і кожний несе відповідальність за виконання певної частини виробу;
2. договірна спеціалізація – для запобігання конкуренції між учасниками, кожен відповідає за окремий кінцевий продукт;
3. створення спільних підприємств, що здійснюється на пайовій основі і згідно договору несуть відповідальність щодо ризику, поділу прибутку та ін. [12, с.16].

В.П. Воронін із співавторами зазначає, що за економічною природою міжнародна кооперація – це виробнича сила, яка дозволяє досягти поставленого суспільного корисного результату в області виробництва, наукових досліджень, реалізації при найменших витратах праці, порівняно з тими, які необхідні для досягнення того ж результату при умові якщо учасники діють окремо” [20, с.13].

В світовому господарстві розрізняють такі характерні види кооперування:

- за видами – економічне, виробниче, науково-технічне, у сфері збуту та ін..;
- за стадіями – передвиробниче, виробниче, комерційне;
- за методами, що використовуються – створення спільних програм, підприємств, договірна спеціалізація;
- за структурою зв'язків – внутрішньо-фірмове, внутрішньо і міжгалузеве, горизонтальне, вертикальне, змішане;
- за територіальним охопленням – між двома і більше країнами, в межах регіону, міжрегіональне, всесвітнє;
- за кількістю суб'єктів – дво- і багатостороннє;
- за кількістю об'єктів – дво- і багатопредметне.

Міжнародне кооперування охоплює виробничо-технічне співробітництво, а також співробітництво у сфері реалізації та обслуговування кооперованої продукції [12, с.17].

Звісно, що міжнародна кооперація впливає на виробництво і на споживання:

- інтегрує інновації за допомогою ринкових методів, зокрема дослідження, розробки, виробництва, збуту;
- підвищує динаміку інновацій та конкуренцію, сприяє прискоренню НТП;
- зменшує інвестиційні та науково-технічні витрати, порівняно з новим виробництвом, знижує витрати поточного виробництва, проявляючи цим ефект економії, що відображається на стані національної економіки;
- інтенсифікує сучасну підприємницьку діяльність.

Хоча західні дослідники вважають, що розвитку й ефективному функціонуванню міжнародної кооперації перешкоджають такі фактори як: правовий, організаційно-фінансовий, виробничий, соціально-суспільний, екологічний, а також фактор менеджмент та ін. Слід зазначити, що в сучасних умовах у світовому господарстві досить важливого значення для розвитку міжнародної кооперації набули ТНК. Міжнародна виробнича кооперація праці має сприяти збільшенню виробничих матеріальних благ при вищій продуктивності

праці, а також реалізувати завдання, які не можна здійснити без об'єднання зусиль кількох країн. Це є однією з головних функцій кооперації [20, с.13-15].

Варто відмітити, що важливим фактором є те, що в результаті поглиблення внутрішньогалузевого поділу праці, індустріальні країни збільшують економічний обмін між собою. Так, якщо з цих країн в 1980 р. надходило 66,7% імпорту до таких же країн, то в 1991 р. 77,3%. Але ця тенденція не дія прямолінійно, на неї впливає ряд факторів. В результаті поглиблення МПП зростає значення міжнародної торгівлі, про що свідчить досить швидке зростання квоти з 10,9 % в 1970 р. до 14% ВВП усього світу в 1990 р., в тому числі з 12,3 до 17,8 ВВП промислово розвинених країн. Досить вагомим моментом є те, що саме МПП створює реальні передумови здійснення інтеграції [21, с.25-26].

З цього приводу В.Е. Рибалкін зазначає: “Вопросы международного разделения труда и теории международной торговли стали предметом более оживленного обсуждения также в связи с созданием различных региональных внешнеторговых объединений и, в частности, так называемого “общего рынка” и “зоны свободного обмена” в Европе” [11, с.61].

Таким чином, виділимо основні фактори, які сприяють участі країн в МПП:

1. Об'єм внутрішнього ринку країни. Великим країнам, що мають розвинені ринки, набагато легше знайти необхідні фактори виробництва та споживчі товари. Тобто, вони не відчують великої потреби в міжнародній спеціалізації та обміні, хоча з іншого боку, такі країни мають високий попит і це сприяє імпорту продукції, що можливе за рахунок здійснення спеціалізації.

2. Рівень економічного розвитку країни. Країна з меншим економічним потенціалом завжди має більшу потребу участі у МПП.

3. Забезпеченість природними ресурсами. При достатньому забезпеченні країни природними ресурсами чи при його нестачі необхідність участі країни у МПП завжди залишається.

4. Питома вага в структурі економіки держави базових галузей промисловості. За звичай, чим більша питома вага енергетичної, металургійної та інших базових галузей в економіці, тим менше вона бере участь у МПП.

Необхідно розуміти, що перелічені фактори не є абсолютними, їх вплив може бути певною мірою і зменшений (наприклад, обмеженням імпорту чи зміною міжнародної конкуренції) [13, с.42-43]. Разом з тим їх вплив доречно враховувати і сприяти участі у МПП.

Країни через обмеженість ресурсів, зростаючі потреби суспільства та економію праці вступають до МПП [16, с.10]. Спостерігаючи за постійним його розвитком, вчені стверджують, що процес поглиблення буде продовжуватись і це сприятиме зростанню міжнародного обміну товарами та послугами. Крім того, розрахували коефіцієнти темпів МПП (табл. 1) [13, с.43].

Таблиця 1

Коефіцієнти темпів МПП

Регіон	1971-1980 рр.	1981-1990 рр.	1991-2000 рр.
Світ, в цілому	1,08	1,21	1,08
Промислово розвинуті країни	1,11	1,31	1,15
Країни, що розвиваються	0,99	1,03	0,8

Джерело: [13, с.43].

Вчені прогнозують, що промислово розвинуті країни зорієнтують своє виробництво в основному на експорт, а внутрішній попит задовольнятимуть навпаки імпортом. Щодо країн, що розвиваються, то вони передбачають порівняно швидке, переважно екстенсивне розширення внутрішнього ринку. Так як МПП продовжує поглиблюватись, то економісти пропонують ряд коефіцієнтів для його вимірювання:

- питома вага експорту в загальному об'ємі виробленої продукції;
- питома вага галузі в загальній вартості експорту;
- темпи росту галузевої експортної спеціалізації порівняно з темпами росту всієї промисловості країни.

До показників, які характеризують розвиток МПП на регіональному рівні належать:

- коефіцієнт випередження росту взаємного товарообміну порівняно з ростом суспільного виробництва взаємодіючих країн;
- частка взаємного товарообігу в суспільному виробництві цих країн;
- коефіцієнт випередження росту взаємного товарообороту порівняно з ростом загального зовнішнього обороту.

Хоча деякі економісти експорту, імпорту, зовнішньоторговельну квоти, питому вагу країни в міжнародній торгівлі по окремих товарах, зовнішньоторговельний оборот на душу населення вважають основними показниками розвитку МПП. Зрозуміло, що для характеристики участі країни в МПП (зовнішньоекономічних зв'язках) може бути використаний кожний з наведених показників, але представимо їх взаємовідношення.

Класифікація показників, які характеризують участь окремої країни в МПП:

Рівень розвитку МПП з врахування експортно-імпортних операцій:

1. Експортна квота країни в її ВВП.
2. Коефіцієнт випередження темпів росту експорту темпів росту ВВП.
3. Імпортна квота країни в її ВВП.
4. Коефіцієнт випередження темпами росту імпорту темпів росту ВВП.
5. Зовнішньоторговельна квота

Місце міжнародного регіону в системі зовнішньоекономічних зв'язків окремих країн з врахуванням експортних операцій.

6. Доля експорту країни в міжнародному регіоні в її валовому експорті.
7. Коефіцієнт випередження темпами росту експорту країни в міжнародний регіон темпів росту її валового експорту.
8. Доля експорту окремої країни у взаємному експорті країн міжнародного регіону.
9. Коефіцієнт випередження темпами росту експорту окремої країни в міжнародний регіон темпів росту взаємного експорту групи країн даного регіону [13, с.44-45].

Отже, розглянувши еволюцію поділу праці, ми бачимо, що він був і є основою добробуту як сім'ї (суспільний поділ праці), так і держав (МПП). Щодо України, то її участі у МПП сприяють:

- входження її до міжнародних організацій;
- структурна перебудова галузей народного господарства;
- прискорення НТП;
- прийняття Законів та Указів Президента про ЗЕЗ та ЗЕД;
- необхідність спільного вирішення глобальних проблем людства: продовольчої, демографічної, екологічної та ін.

Але крім цього слід належним чином оцінити роль і місце ЗЕЗ у розвитку народного господарства [12, с.17-18]. Представимо п'ять напрямів ефективного пристосування нашої країни до МПП, які наводить М.А.Дудченко: (1) створення експортоорієнтованого комплексу країни (слід визначити галузі та виробництва, що стануть орієнтиром міжнародної спеціалізації); (2) використання потенціалів науково-технічної, енергетичної, транспортної та продовольчої сфер для співробітництва з іншими країнами на основі міжнародної спеціалізації та кооперації; (3) спеціалізація виробництва на нових наукомістких виробках, які є конкурентоспроможними на світових ринках; (4) визначення специфічних сфер співпраці як окремими країнами, так і інтеграційними угрупованнями; (5) реалізація взаємовигідних зовнішньоекономічних відносин з провідними світовими організаціями: ГАТТ/СОТ, ЮНКТАД, Світовий банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд та ін., що дасть певні торговельні преференції та пільги, збільшить приплив інвестицій та ін. Проте, в теперішніх умовах також необхідно інвестувати наш капітал, створювати спільні підприємства за кордоном, здійснювати інформаційне обслуговування [22, с.144]. Ми вважаємо, що Україна обов'язково повинна мати виробництво і капіталовкладення за кордоном, що сприяє її більш стійкій позиції у МПП. Отже, в залежності від наділеності відповідними факторами виробництва – природними ресурсами, технологіями, робочою силою, країни можуть виробляти ту чи іншу продукцію, у відповідній кількості і - ефективністю. Дійсно, сьогодні весь світ включено у МПП, і здавалося б, що попит кожного може бути задоволений за рахунок такого виробництва, при чому розвинені країни досить активно субсидують, підтримують сільське господарство.

Але за статистикою ФАО кількість людей, які голодують досягла 500 млн. чоловік, причому з них 240 млн людей, які приречені на хвороби та смерть в результаті голоду. Крім того, більше 1 млрд. людей страждає від різних форм та стадій недоїдання, яке зовні малопомітне. Слід відмітити, що згідно з існуючими оцінками ¼ дітей світу, що розвивається, огорнена "невидимим голодуванням". І це відбувається сьогодні – в епоху НТП, коли виробничі сили людства, в т.ч. сільського господарства досягли такого рівня, що могли б забезпечити продовольством в кілька разів більше населення ніж проживає на планеті [23, с.88]. До речі, ЄС, члени НАФТА, безпосередньо Україна є вагомим виробником аграрної продукції.

Сьогодні постає питання, яке місце займає країна на світовому ринку, як вона вирішить власне питання МПП і як це рішення вплине на добробут її населення та загальну продовольчу проблему. Розвинені країни досить активно включені в МПП в усьому народному господарстві, та сільському - зокрема. Це є важливою проблемою, адже саме тому Ю.М. Пахоменко, Д.Г. Лук'яненко та Б.В. Губський зазначають: "Проблема пошуку об'єктивної основи МПП для забезпечення постійного багатства суспільства була і залишається центральною в економічній теорії" [3, с.31]. Тому нам слід зайняти вигідне для себе місце в МПП, але залишатись при цьому корисними для інших країн.

В Україні при наявності сприятливих природних ресурсів, наукових закладів, які займаються вдосконаленням та створенням нових технологій, і необхідній підтримці держави є перспектива зайняти вагоме місце на світовому ринку, а особливо цьому сприяє участь в інтеграційних угрупованнях, де не існує тарифних обмежень.

Висновки. Таким чином, ми розглянули розвиток міжнародного поділу праці починаючи від суспільного поділу праці, оскільки МПП є його найвищою формою. Як видно вже з Біблії поділ праці бере свій початок ще в першій родині на землі (Каїн займався рослинництвом, а Авель - тваринництвом), про що свідчать й інші джерела. Про поділ праці писали ще Арістотель, Ксенофонт, Платон. Не обминули цього питання класики економічної науки і наші сучасники, як вітчизняні так і зарубіжні. З поглибленням МПП розвивались відповідні теорії, виникали нові поняття, змінювались фактори, які мали вирішальний вплив на нього. Ми вважаємо, що особливо в сучасних умовах основне значення відіграє інтелектуальна праця, яка дає змогу створити і засоби виробництва, і раціонально використати природні ресурси та ін., про що свідчить глибоке включення у МПП країн, що мало забезпеченні природними ресурсами, капіталом тощо.

З розвитком МПП, в науці стали застосовувати ряд показників для визначення даного економічного явища, що ще раз підкреслює його важливість. Ми вважаємо, що в сучасних умовах, коли одні країни шукають збут продукції, жителі інших - помирають з голоду, необхідно щоб міжнародні організації, країни, інтеграційні угруповання, спрямували свою діяльність на допомогу, ведення ліберальної політики щодо імпорту з цих країн, інвестування певних галузей. Сьогодні, жодна країна не може нормально функціонувати, якщо не включена до МПП, і цього особливо потребують ті, які не достатньо використовують власні ресурси. Разом з тим, наявність природно-кліматичних переваг не гарантує добробут населення, а участь у МПП є однією з передумов економічного розвитку. Це необхідно врахувати в першу чергу Україні з її вагомим науковим потенціалом, природними ресурсами, участю та розвитком інтеграційних процесів та ін.

Список використаної літератури

1. Голубишина Г.Ю. Методика дослідження кон'юнктури ринка і визначення напрямів розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, можливостей розширення експорту та імпорту / Г.Ю. Голубишина. – К.: 1996. – 27 с.
2. Рокоча В.В. Міжнародна економіка: навч. посіб.: У 2-х кн.. Кн.1. Міжнародна торгівля: теорія та політика/ Рокоча В.В. - К.: Таксон 2000. – 320 с.
3. Пахомов Ю.М. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Ю.М. Пахомов, Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Губський. – К.: Вид-во "Україна", 1997. – 327 с.
4. Майбурд Е.М. Введение в историю экономической мысли : от пророков до профессоров / Е.М. Майбурд– М.: Дело, Вита-Пресс, 1996. – 544 с.
5. Всемирная история экономической мысли: в 6 т. / [гл. ред.. кол.: В.Н.Черновец]; МГУ им. М.В. Ломоносова – М.: Мысль, 1987.
6. Т.1. От зарождения экономической мысли до первых теоретических систем политической экономии/ [ред. кол.: И.П. Фоминский отв. ред и др.]. – 1987. – 607с.
7. Дахно І.І. Міжнародна економіка: навч. посіб./ І.І. Дахно, Ю.А. Бовтрук – К.: МАУП, 2002. – 216 с.
8. Біблія або Книги Святого письма Старого та Нового Заповіту. – К.: Біблійні товариства, 1995. – 959 с.
9. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / А.Сміт .- К.: Part-Royal. – 293 с.
10. Маркс К. Капітал. Критика политической экономии / К. Маркс. – М.: Изд-во политической литературы, 1969.
11. Т.1. Кн.1: Процесс производства капитала. – 1969. – 907 с.
12. Киреев А.П. Международная экономика: учеб. пособие [для вузов]: В 2 ч./ А.П. Киреев– М., "Международные отношения", 2000. – 416 с.
13. Ч.1. Международная экономика и движение товаров и факторов производства. – М., 2000. – 416 с.
14. Рыбалкин В.Е. Международное разделение труда (очерк теории) / В.Е. Рыбалкин– М.: Гос. изд-во "Высшая школа", 1963. – 107 с.
15. Козик В.В. Міжнародні економічні відносини: навч. посібник / В.В. Козик, Л.А. Панкова, Н.Б. Даниленко. – К.: Знання-Пресс, 2000. – 277 с.

16. Авдокушин Е.Ф. Международные экономические отношения: учебник [для студ. высш. учеб. завед.] / Е.Ф.Авдокушин. М.: Юристъ, 1999. – 368 с.
17. Політична економія. Навч. пос./[Оганян Г.А., Паламарчук В.О., Румянцев А.П. та ін.]; за заг. ред Г.А. Оганяна. – К.: МАУП, 2003 – 520 с.
18. Ціммерманн Х. Підходи до “посилення сильних сторін” регіону в Україні”: Доповідь на круглий стіл “Підтримка розвитку підприємництва в регіонах”. Київ, 22 вересня 2004 р.
19. Губський Б. Євроатлантична інтеграція України / Б. Губський. – К.: Логос, 2003. – 328 с.
20. Мировая экономика: Учебник / [Булатов А.С., Рогатных Е.Б., Волков Р.Ф. и др.]; под ред.. А.С. Булатова. – М.: Юристъ, 1999. – 734 с.
21. Фомичев В.И. Международная торговля: Учебник / В.И.Фомичев. – М.: Инфра – М, 2000. – 446 с.
22. Галкина В.А. Мировая экономика и международные отношения: Учебно-практическое пособие для дистанционного обучения/ В.А. Галкина, С.А.Маруев . – М.: Тасис, 2001. – 108 с.
23. Воронин В.П. Мировая экономика: краткий курс лекций / В.П. Воронин, Г.В. Кандакова, И.М. Подмолодина; под ред. В.П. Воронина. - М.:Юрайт-издат, 2003. – 204 с.
24. Мировая экономика / [Васильева И.П., Котляров Н.Н., Ломакин В.К. и др.] ; под ред. В.К. Ломакина. - М: Издательский центр “АЙКИЛ”, 1995. – 256 с
25. Україна і світове господарство: взаємодія тисячоліть/ [Філіпенко А.С., Будкін В.С., Гальчинський А.С. та ін.]; - К.: Либідь, 2002. – 470 с.
26. Сергеев П.В. Мировая экономика: Вопросы и ответы/ П.В. Сергеев. – М.: Новый юрист, 1998. – 104 с.